

Dan wil ik ook nog vermelden, dat er een fout bij de antwoorden zat.

Bij vraag 14 stond als antwoordt, dat Jan Welbie in het dijkhuisje woonde. Iedereen had ingevuld "Willem van Weelden (schipperke)" zodat dit natuurlijk de juiste oplossing moest zijn. Verschillende keren ben ik op deze fout aangesproken. Waarvoor mijn dank.

Want het is altijd leuk als er zo meegedacht wordt.

Van alle ingeleverde vragenlijsten waren er 2 foutloos. Namelijk Jan de Fockert (winkel) en zijn zuster Riet van Horsen-de Fockert uit Haaften.

Zo zijn we weer helemaal bij wat de quiz aangaat.

Tot de volgende "kiek van toen".

Jaap de Kock

Herwijnse Vertellingen.

Het Pittenspaaike.

In de jaren 50 werden in Herwijnen veel bieten verbouwd, die in de herfst geroid werden. Dit gebeurde handmatig. Gerrit de Kock schreef in het verenigingsblad nr. 9 daar een artikel over. In onze streek komt men de familienaam De Kock nog al eens tegen.

Zij zijn of komen allemaal van het boerenbedrijf. Eén van de Kock's "een boeren zoon" sprak net als de advocaat, de burgemeester, de dokter en de dominee, voor Herwijnse begrippen erg netjes, en vond het boerenbedrijf maar niets. "Hard werken" van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, vooral in de herfst als de bieten (pitten) geroid moesten worden.

Veertien dagen had de boerenzoon bieten geroid. Toen hij op de laatste dag van het rooien naar huis toe liep kwam hij Aart de Fockert tegen. Die vroeg, "hedde ze er ut". Waarop De Kock in beschaafd Nederlands antwoordde "ja gelukkig wel, ik wou dat ik een pittenspaaike was, veertien dagen hard werken en dan netjes schoongemaakt worden en de rest van het jaar niks meer doen". De boerenzoon is geen boer gebleven.

Gijs van Elskes

Voorwoord.

Tegelijk met Gijs Bok ben ik als nieuw bestuurslid bij de historische vereniging begonnen. Daarom nu aan mij de eer om het voorwoord voor het laatste boekje van dit millennium te schrijven.

Het is bijna niet voor te stellen dat de historische vereniging in haar korte bestaan (4 jaar) is uitgegroeid tot een vereniging met ruim 300 leden. Bijna alle leden zien we ook nog eens regelmatig op bijeenkomsten die we als vereniging organiseren.

Op onze laatste bijeenkomst in dorpshuis "De Poort" mochten wij dan ook ruim 140 leden verwelkomen op de lezing van Koos van Zomeren. Koos heeft het één en ander verteld over zijn jeugd in Herwijnen. Daarnaast nog enkele stukjes uit zijn boeken voorgelezen en uitgelegd waarom Herwijnen telkens weer in zijn boeken voorkomt. Koos heeft het woord "Herwijnen-liefde" genoemd en wij zullen daar toch wel iets in herkennen als lid van deze vereniging.

Volgend jaar hebben we natuurlijk weer van alles op het programma staan. Zo hopen we op 26 januari weer net zoveel leden te mogen begroeten als bij Koos van Zomeren. Enny de Bruijn zal dan een lezing geven over genealogie. Wij verwachten, dat het een gezellige en leerzame avond zal zijn en nodigen u hierbij alvast van harte uit.

Uiteraard zijn we ook weer te vinden op de braderie en rond dezelfde tijd staat weer een zomeravondwandeling gepland. Voor de mensen die daar nog nooit zijn geweest kan ik alleen maar zeggen, dat je zelf eens moet komen kijken. We hopen dat ook de jeugd dit jaar in grote getale aanwezig zal zijn want de zomeravondwandeling wordt ervaren als een hele gezellige avond voor jong en oud.

Ik hoop dat u dit nieuwe boekje weer met veel plezier zult lezen en tot ziens op 26 januari 2000.

Hartelijke groeten,
Carin Vos.

Mededelingen:

Programma 2000:

- 26 januari 2000: Lezing Enny de Bruijn (zie artikel op blz. 24)
- 19 april 2000: Ledenvergadering + diapresentatie over de jaren 50
- 7 juni 2000: Zomeravondwandeling
- .. oktober 2000: Diapresentatie door dhr. H. Meijering
- Tijdens de traditionele optocht en feestweek (in mei 2000) zal de historische vereniging zich ook presenteren. Klust u graag of bent u creatief, meldt u aan bij Gijs Bok en help ons bouwen, verven, etc. aan een spectaculaire optochtswagen.
- Ook zult u uw bestuur op de laatste zaterdag in juni 2000 weer met een stand op de braderie kunnen bezoeken. Ook deze keer hebben wij weer iets leuks in gedachten om aan u te koop aan te bieden.

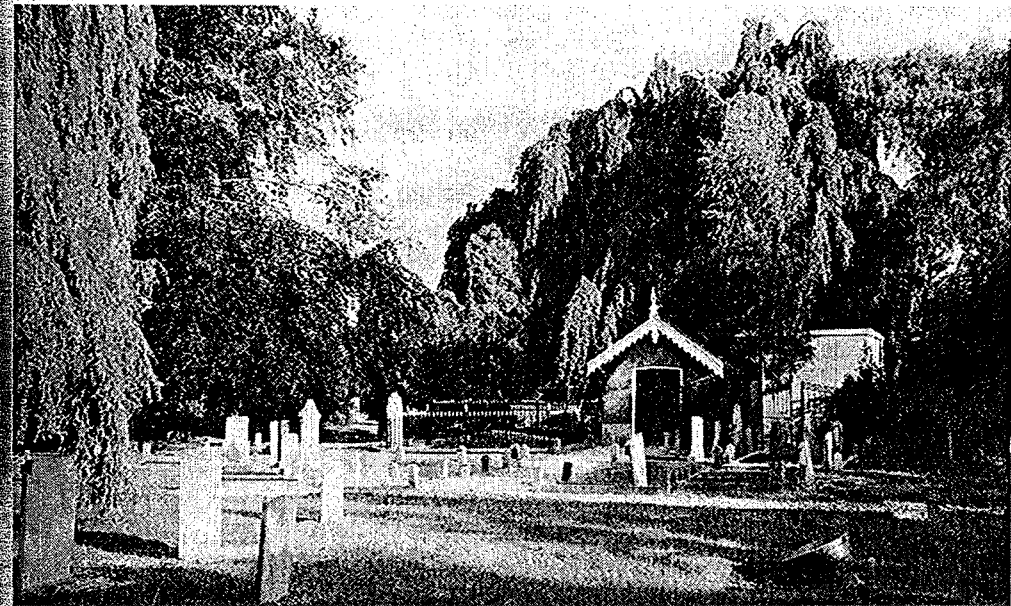
Voor uw Herwijnse verzameling:

De historische vereniging biedt u de volgende artikelen te koop aan, die u niet in uw Herwijnse verzameling mag missen: zwaar verzilverd lepeltje met het wapen van Herwijnen voor f 17,50; originele ingekleurde landnamenkaart met de kampnamen van polder en dorp Herwijnen f 20,--; 100-jaar muziekvereniging "Wilhelmina" 125 pagina's woord en beeld over 100-jaar Herwijnse muziek f 10,--.

Deze artikelen kunt u bestellen bij een van onze bestuursleden, zie bladzijde 3.

Het kerkhof.

De algemene begraafplaats, in de voksmond het kerkhof, is gelegen nabij het oude centrum van Herwijnen. De algemene begraafplaats is op te splitsen in vier gedeelten. Het oude kerkhof aan de Peperstraat, de Joodse begraafplaats, de kinderbegraafplaats en de nieuwe begraafplaats. Die samen een evenwichtig geheel vormen. Wie op het kerkhof rondloopt, komt al snel tot de conclusie, dat er een verscheidenheid aan grafstenen is. Van heel eenvoudig tot pompeus en van goedkoop tot zeer duur. Soms gaat het slechts om een paaltje met een getal, zodat men zelfs na de dood nog een nummer blijft. Op het oude kerkhof, dat dateert uit de 17^e eeuw, vindt u zeer oude grafzerken, grafkelders en de markeringspalen van de oude kerk. Vele oude grafzerken zijn aangetast door de elementen en als het onderhoud achterwege blijft verdwijnen ze en wordt het psalmvers bewaarheid, dat zegt: "men kent en vindt zijn standplaats zelfs niet meer".

Het oude kerkhof.

Hoe ouder de mens wordt, hoe meer men wil weten over de voorouders. Wie zij waren en wat ze deden en waar ze zijn begraven. Veel van onze leden komen dan ook met vragen over het oude kerkhof. De meeste vragen kunnen wij dan ook met behulp van het overlijdensregister beantwoorden. De meeste antwoorden zijn persoonlijk en worden niet in het verenigingsblad gepubliceerd. De vragen over oude grafzerken en hun geschiedenis daarentegen beantwoord ik graag. Mijn interesse is uitgegaan naar een oude grafzerk van de familie Looijen. Bij de ouderen onder u zal de naam Looijen bekend voorkomen.

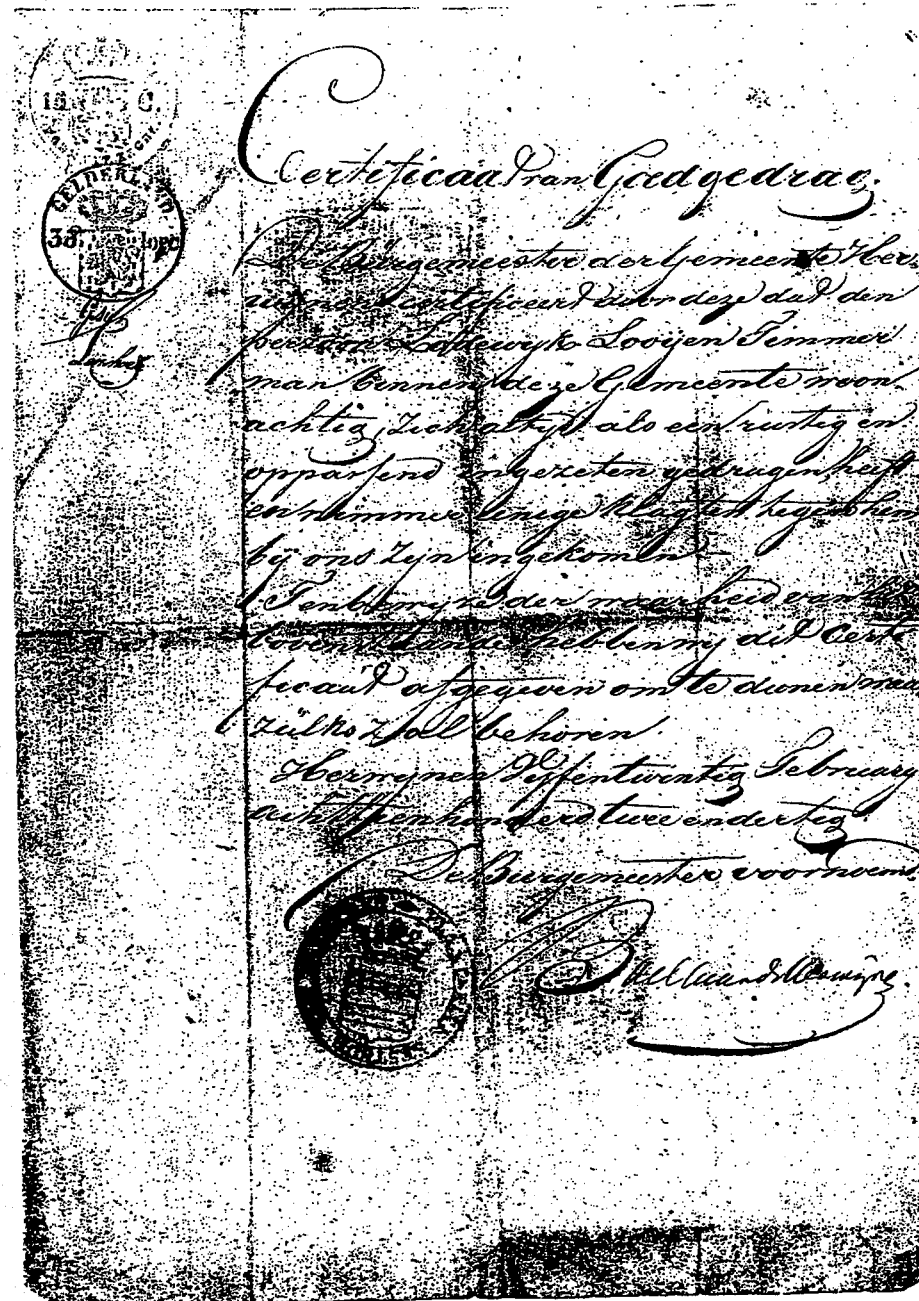
Lodewijk Looijen, geboren 2 april 1795, gehuwd met Jantje van Zee, geboren 30 juni 1802. Lodewijk Looijen, timmerman van beroep, kreeg uit handen van de toenmalige burgemeester van Herwijnen, Dirk Boellaard, het certificaat van goed gedrag.

Certificaat van Goedgedrag,

De Burgemeester der Gemeente Herwijnen certificeert door dat den persoon Lodewijk Looijen timmerman binnen deze Gemeente woonachtig, zich altijd als een rustig en oppassend ingezetene gedragen heeft en nimmer eenige klachten tegen hem bij ons zijn ingekomen. Ten bewijze der waarheid van het bovenstaande hebben wij dit certificaat afgegeven om te dienen waar zulks zoal behoren.

Herwijnen, vijftwintig februari achtienhonderdtweendertig
De Burgemeester voornoemd,

Boellaard van Herwijnen.

Benjamin Richard Poding Hasselman, burgemeester te Herwijnen van 1863 tot 1867 was een van de grote voorstanders van de door Lodewijk Looijen in 1865 gebouwde openbare school aan de Waaldijk.

Foto Hasselman

De zoon van Lodewijk Looijen, Jan Arnoldus geboren 1 juli 1842.

Na het eindexamen gymnasium werd Jan onderwijzer in Herwijnen om vervolgens secretaris van de gemeente te worden.

Bij Koninklijk Besluit van 24 oktober 1891 werd Jan Arnoldus Looijen burgemeester van Herwijnen. Zijn installatierede is bewaard gebleven. Hij schrijft het volgende:

"Mijn heer de Wethouder! In de eerste plaats zeg ik u dank voor uwe welwillende woorden heden tot mij gericht.

In de tweede plaats nog een woord tot U allen te zamen, heren Wethouders en leden van den raad. Stellig zal het U niet verwonderen dat ik heden geroerd, aangedaan voor U sta, duizend gewaarwordingen bestormen mij.

"In het verleden ligt het heden in 't nu wat eenmaal worden zal. De mensch wikt, doch God beschikt."

Herwijnen mijne geboorteplaats lag mij altijd na aan 't harte, en 't zij ik er als onderwijzer werkte, 't zij ik er ambteloos, 't zij ik er als vertegenwoordiger van 't volk en den raad optrad, immer was het mij aangenaam iets te kunnen en mogen medewerken tot nut der gemeente. En al kan ik financieel weinig of niets doen, mijne persoonlijke hulp heb ik nooit geweigerd. Nu word ik bij Koninklijk besluit van 24 October 1891 geroepen als hoofd dezer gemeente, als voorzitter in uwe vergaderingen op te treden. Ik gevoel dat ene verantwoording daardoor op mijne rust, dat er veel van mij gevorderd kan worden. Lichamelijke krachten, gij weet het daarop behoef ik niet te bogen, doch Hij die machtig was mij in het begin dezes jaars op het ziekbed te werpen, dat ieders lot zelfs geneesheren meenden, dat mijn sterfbed zou worden; Hij die mij daarvan weder oprichtte. Hij steunde mij, en sterkte mij, Hij beschikte ook nu en in de toekomst over mijn leven, over mijne lot, maar ook, Hij alleen! Evenwel ook middelrijke hulp heb ik nodig, en daarom heren Wethouders vraag ik U dringend om uw hulp en om uw steun in het besture. Dikwijls moeten wij nu in aanraking met elkander komen, laten wij ons voornemen altijd daarbij de belangen der gemeente boven alles te stellen. En ook U leden van den Raad vraag ik dringend om uwe medewerking. Werken wij allen te samen dan kan er veel goeds gedaan worden, tot den bloei en de welvaart van Herwijnen

Want al zijn door en onder leiding van mijn geachten voorganger met uwe medewerking vele belangrijke werken uitgevoerd, verbeteringen aangebracht, ook de toekomst zal hare eischen hebben. Plechtig verklaar ik voor de belangen der gemeente Herwijnen te zullen werken, naar onpartijdigheid en recht te zullen streven, daarom reken ik op uw steun en ook op welwillendheid der ingezetenen, welke welwillendheid ik in zoo ruime mate steeds ondervond en waardeerde. Ik heb gezegd.

Met den wensch, dat ons aller werk onder hooger zegen moge strekken tot nut der gemeente tot geluk der ingezetenen aanvaard ik het voorzitterschap."

Ik heb deze transkriptie gemaakt zonder de spelling en zinsopbouw te wijzigen, omdat deze installatie iets zegt over de persoon Jan Arnoldus Looijen. In zijn installatierede sprak hij over zijn ziekbed. Negen maanden na zijn installatie als burgemeester overleed op 50-jarige leeftijd Jan Arnoldus Looijen.

Op 19 juli 1893 de dag van de begrafenis van J.A. Looijen, sprak ds J.C. van Slee, predikant van 1868 tot 1874 van de Hervormde Gemeente, een vriedenwoord. De geschreven tekst van 19 juli 1893 is bewaard gebleven en beschrijft van 1868 tot 1892 het leven van de familie Looijen. Ook van deze brief heb ik een transkriptie gemaakt, en ook weer zonder spelling en zinsopbouw te wijzigen.

Ds. Van Slee begint met de woorden:

"Het is mij behoefte een enkel woord tot U te spreken, mijne vrienden! Er zijn bijna vijftig jaren verlopen sedert ik voor het eerst de voet zette in den woning, die mij sedert door allerlei herinneringen lief is geworden en gebleven. Ik vond daar destijds een drietal menschen bijeen, door eendracht en liefde nauw aan elkander verbonden; een man met reeds grijze haren, een vrouw weinig minder bejaard, een zoon in de volle kracht en bloei des levens. De eerste, een kloeke en zelfstandige persoonlijkheid die de knie voor niemand boog dan alleen voor zijn God; De andere, aantrekkelijk door haar stillen eenvoud, haar onverstoorbare vriendelijkheid, haar zachtmoedig geduld en onuitputtelijke toewijding. De derde, in trouw plichtsbetrachting en volhardenden ijver doende wat zijn hand vond om te doen.

Allerlie herinneringen knopen zich voor mij aan dat drietal voort, want vriendschap en toegenegenheid maakten mij het leven in hunne woning goed. Noch herinner ik mij als de dag van gisteren hoe de eerste mij steeds te kennen gaf, dat ik niet lang meer hier ter plaatse zou vertoeven, toen mijn arbeid bij herhaling elders werd begeerd. Maar voor het uur van vertrekken voor mij geslagen was, was hij reeds heengegaan en draag ik hem mede uit naar zijn laatste rustplaats. (Lodewijk Looijen, overleden 3 januari 1873). Het staat mij nog levendig voor den geest hoe die trouwe en moederlijke vriendin meer malen placht te zeggen, dat het net was als hoorde ik tot haar zonen, en hoe hartelijk zij er zich in verheugde toen mij na enkele jaren het Evangeliewerk op niet verren afstand van hier werd opgedragen, zoo dat ik straks aan haar laatste ziekbed niet gemist behoefde te worden, en ook haar overschot mede grafwaarts mocht dragen. (De vrouw van Lodewijk Looijen, Jantje van Zee, overleden 28 januari 1879). Toen bleef de derde alleen achter. Doch neen, niet alleen. Reeds had hij zich een eigen gezin verworven en zijn geluk gezocht en gevonden in de liefde van haar die hij en die wederkering hem zoo innig lief had. Helaas dat het slechts zoo kort van duur heeft mogen zijn! Van dat oogenblik af ontving zijn toch reeds teeder gestel en niet krachtige gezondheid een zware schok. Met onderwerping heeft hij dien slag gedragen en manmoedig het hoofd opgeheven, om zich

toe te wijden aan de vorming en opvoeding van het tweetal knapen, dat God hem geschonken had en op de plaats, waarop hij gesteld was eerlijk en rechtschapen te strijden en te eerbieden voor wat hij edel en goed achtte te zijn. En nu na bijna vijftig jaren is ook de derde van dat drietal, nog in de kracht des levens weggenomen.

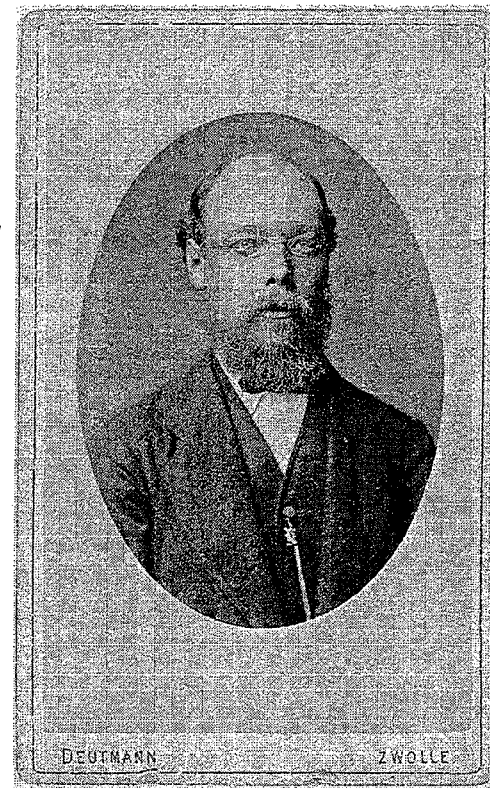
Zijn hoop, dat hij zijn kinderen in eer en deugd groot mocht zien worden is niet vervuld geworden.

De trouwe vader, de welmeenende broeder, de oprechte vriend, de nuttige burger is van zijn arbeid opgeroepen en met diepe smart sta ik met U gereed ook hem uit te dragen. Wat zullen wij doen, mijne vrienden?

Maar wij geloven immers in een eeuwige, zoo ook ondoorgrondelijke wijsheid en liefde, die alles bestuurt? Wij leggen de hand op den mond en zwijgen Gode stil; wij zeggen, ook al kost het ons strijd, Amen! op het doen des Hemelschen Vader! Maar hierbij alleen laten wij het niet. Wij willen allerminst hem vergeten en wat hij voor ons en in zijn kring is geweest. De dichter zegt:

*Begraaf uw beste vrienden
Niet enkel in des aardrijks schoot,
Begraaf ze diep in't harte
En gij bewaart ze U van den dood!*

J.A. Looijen

Neen, wij zullen hem niet vergeten. Gij allerminst mijn jongens, nietwaar? Allicht kunt bij den vollen omvang van wat gij missen moet nog niet begrijpen, maar zooveel toch begrijp gij dat U iets zwaars heeft getroffen en dat gij niet beter kunt doen om-uw vader te eeren, dan door hem na te volgen in al wat goed en edel en vroom is, en zoo uw best te doen, als gij weet dat hij het zoo gedaan had.

Heden overleed na een langdurig lijden, zacht en kalm, in den ouderdom van 50 jaar, tot diepe droefheid van zijne beide kinderen, te jong om de zwaarte van dit verlies te beseffen, alsmede van zijne verdere familie, de Heer

J. A. LOOIJEN,
in leven Burgemeester der gemeente Herwijnen.

Uit naam der Kinderen en verdere Familie:
L. H. LOOIJEN.
H. LOOIJEN.

HERWIJNEN, 15 Juli 1892.

Diep bedroefd geven wij U bij dezen kennis van het overlijden van onzen geliefden Vader

Jan Arnoidus Looijen,

in den ouderdom van vijftig jaar.

Eene langdurige ziekte maakte heden een einde aan zijn voor ons zoo dierbaar leven.

Overtuigd van uwe deelneming en in hope dat gij lang voor smarteijke verliezen zult gespaard worden hebben wij de eer met alle achting te zijn.

Uw ed. diepbedroefde.

L. H. Looijen.

H. Looijen

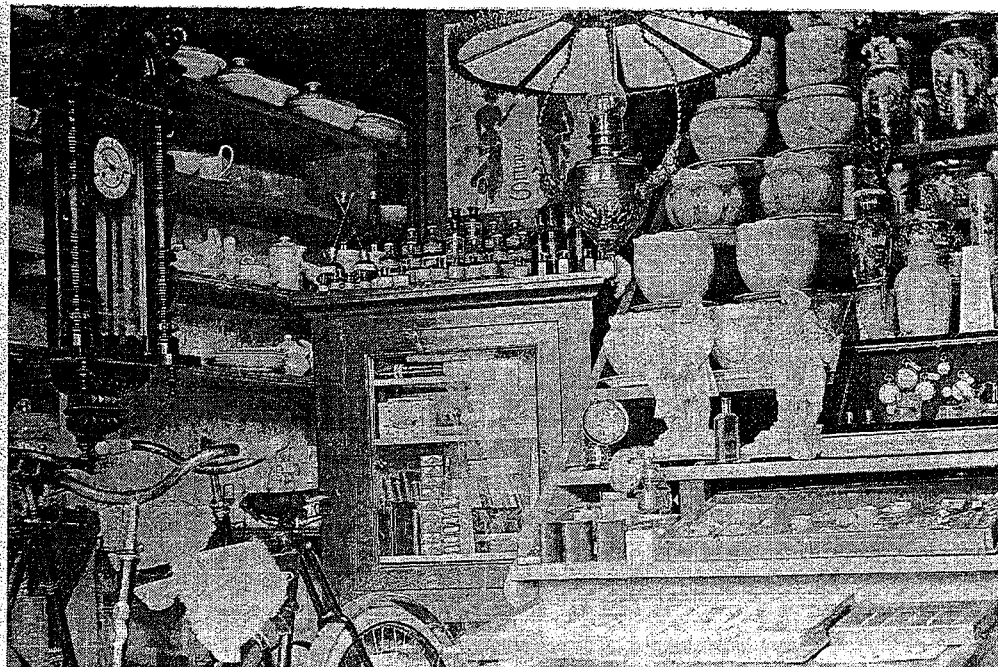
en verdere familie.

HERWIJNEN, 15 Juli 1892.

Druck van J. H. Euterum, Gorinchem.

Ds. Van Slee schrijft in zijn vriendenwoord "mijn jongens" de zonen van Jan Arnoldus Looijen.

De twee zonen Lodewijk geboren 1880 en Hendrik geboren 1882 waren nette, oppassende, ondernemende jongens en groeide voorspoedig op. De broers hadden een winkel aan het "Kerkeneind".

Daar was van alles te koop: potten, pannen, uurwerken, lampen, sigaren en sigaretten, medicijnen, schrijfgerei en ansichten van Herwijnen en zelfs fietsen. Je zou kunnen zeggen, dat de familie Looijen van toen, voorlopers waren van de Blokker van nu.

In 1903 bemande familie Looijen de eerste hulptelegraaf en waren zij de eerste telefoonkantorhouders van Herwijnen. De nu zo begeerde ansichten van Herwijnen, uitgegeven door de Erven J.A. Looijen, hebben er mede voor gezorgd dat wij nu anno 2000 nog kunnen genieten van hoe het toen was.

Herwijnen, oktober 1999.
M. van Maaren.

Bronnen:

- Privé archief W. Vroege, Burgemeester Ten Holteweg te Dalen;
- A. Bijl "Over Heren, Weiden en Kastelen";
- M. van Maaren, archief geschiedenis Herwijnen;
- M. van der Vlerk, sprekende graf- en gedenkstenen;
- J. de Kock, foto-archief.

De aardappelteelt in het Rivierengebied.

In het Rivierengebied werden voor de ruilverkaveling begon, vrij veel aardappels verbouwd. Deze teelt was vroeger erg arbeidsintensief, daar bijna alles handwerk was. Het begon in april. Het begon met een brug te stellen over de watergang met brugbomen en horden want bij veel bouwland lagen geen dammen. De mest van afgelopen winter van het vee werd op de boerenwagen geladen en naar het land gebracht en daarna met de riek over het land verdeeld. Dan het land omploegen met meestal vier paarden voor de ploeg want over het algemeen was het in deze streek zware klei. Met de aardappelpoter werden gaten gemaakt. De poters werden met de hand ingelegd. Daarna moesten de gaten met de spade of met de hak dicht gemaakt worden. Soms werden ze met de eg dichtgemaakt. De grote boeren hadden meestal meer dan één perceel met aardappels, dus de brugbomen en horden weer op de wagen geladen en bij het andere perceel bouwland weer gesteld. Waarna het mestrijden, enzovoort weer kon beginnen.

Bij de kleine boertjes die langs de dijk woonden kon men niet met de boerenwagen bij de mestvaalt komen. De mest werd bij deze kleine boertjes met een burrie tegen de dijk opgedragen en op de dijk neergestort. Dan werd de mest op een wagen of een stortkar geladen en bij het land langs de weg neergegoid. Dan kwam de kruiwagen eraan te pas om de mest o het land te brengen waarna het spitten kon beginnen.

Goedgekeurd potgoed werd weinig gekocht; meestal werd er een klein gedeelte mee gepoot waarvan dan weer potgoed werd genomen, dat het jaar daarop weer werd gebruikt.

Ver voor de oorlog werden hier in deze streek de Bravo en de Concurrent geteeld, later gevolgd door de Bevelander en de Meerlander. De Bevelander was een prima aardappel welke weinig vatbaar was voor ziekte. Het was echter geen mooie aardappel en het gewas gaf altijd vrij veel kriel.

Het onkruidvrij houden werd met schoffel of hak gedaan. Voordat men echter daarmee kon beginnen moest het land met de eg gelijk worden gemaakt.

Nu gaf dat eggen op de zwaardere gronden nog al eens problemen vanwege de harde kluiten. Vele keren moest er een kluitenklopper aan te pas komen om de grote kluiten stuk te slaan. De kluitenklopper was een houten hamer (sleg) met een lange steel.

In 1934 werden de eerste Coloradokevers ontdekt wat een probleem was voor de aardappelteelt. De larven van deze kevers waren erg vraatzuchtig.

In enkele dagen hadden ze vele aardappelstruiken kaalgevreten. Het besluit van oktober 1934 verplichtte de landbouwers bij het aantreffen van de kevers of larven onmiddellijk de burgemeester te waarschuwen die op zijn beurt de plantenziektkundige dienst te Wageningen informeerde. Deze dienst gaf dan inlichtingen welke bestrijdingsmaatregelen getroffen dienden te worden. De bestrijding bestond uit het bespuiten van de aardappelen met de rugspuit met een oplossing van 400 gram Loodarsenaat op 100 liter water. De bespuiting moest meestal drie keer gedaan worden.

Op allerlei wijze werd aan voorlichting gedaan om de bestrijding van de kever zo goed mogelijk te organiseren.

Op de lagere scholen werden aan de leerlingen van de vier hoogste klassen foto's van de kevers en de larven getoond. Van de kinderen werd verwacht dat men bij het zien van kevers deze zou vangen of waarschuwen als zij deze kevers zagen. Dit Loodarsenaat was een zwaar vergif wat veel mensen aan den lijve hebben ondervonden.

Wat was namelijk het geval.

In die tijd verbouwden heel veel mensen naast aardappelen een perceeltje tarwe. Af en toe liet men een half mud tarwe malen. Dan had men weer meel om pap van te koken. Maar men gaf ook een paar keer in de week een zakje meel mee met de bakker. Dat werd in een klein linnen zakje gedaan en met de unster afgewogen. Een dag later kreeg men dan het brood gebakken van de "eigen tarwe" thuis bezorgd.

Een klant van een Haafdense bakker gaf ook een linnen zakje mee met de bakker. Toen de bakker de andere morgen bij het licht van een olielamp de verschillende zakjes in de trog leegmaakte zag hij dat uit een zakje een blauwachtig poeder kwam. Hij heeft dat poeder toen zoveel mogelijk verwijderd, niet wetende, dat dit poeder zwaar vergif was.

Toen de mensen 's avonds niets vermoedend van dit brood hadden gegeten werden ze even later doodziek. Veel braken en buikloop. Bij verschillende mensen moest de dokter aan te pas komen om de maag leeg te pompen. Zelf had ik van het bewuste brood slechts een sneetje gegeten. Maar ik ben die avond ook geweldig aan het braken geweest. De andere morgen wisten wel al bijtijds wat de oorzaak was. Op een adres op De Steeg in Hellow stonden een zakje met tarwemeel en een zakje met Loodarsenaat naast elkaar en toen is het verkeerde zakje met de bakker meegegaan.

Gelukkig dat de bakker het meeste vergif uit het meel had verwijderd, anders was de afloop waarschijnlijk zeer ernstig geweest.

Ongeveer half september begon het oogsten van de aardappels. Met de spade of de riek werden ze uit de grond gehaald. Dan werden ze op een staart gelegd. Het zogenaamde 'aanleggen'. Nadat ze een beetje opgedroogd waren werden ze in tenen manden opgeraapt en in baalzakken gedaan. Bij dat oprapen werden de aardappels in twee maten gesorteerd: de groten in de ene mand en de poters in de andere mand.

De wat oudere schooljeugd kon tijdens de aardappeloogst veertien dagen aardappelverlof krijgen om thuis mee te helpen met de oogst. Daar werd dan ook dankbaar gebruik van gemaakt. Ook het aardappels zoeken werd vrij veel gedaan door vrouwen en kinderen van fabrieksarbeiders. Op percelen waar de aardappels waren geroid ging men zoeken of er nog aardappels waren achtergebleven op het land. De grote waren voor eigen gebruik en de kriel voor de varkens en de geiten.

Voor de aardappels werd een kuil gemaakt van ongeveer 25 cm diep en een meter breed. De aardappels werden afgedekt met lies uit de sloot en daar ging de grond die uit de kuil gekomen was weer op. Wanneer de aardappels in de herfst niet werden verkocht, omdat men de prijs te laag vond of men gokte om in de lente een hogere prijs te kunnen maken, dan ging in november het winterdek erop. Dat was een laag grond van ongeveer 30 cm.

Aardappelozaken bij de familie F. de Bruijn aan de Achterweg in 1964.

Van Links naar rechts: Wim van Arendonk, Gerard van der Wal, Henk van der Wal, Frik de Bruijn en Gijs de Bruijn.

De kleine jongen op de voorgrond is Gerrit van der Wal Gzn.

Als het dan april geworden was ging het winterdek er weer af. In de lente begonnen de aardappels in de kuil te kiemen. Als ze dan nog niet verkocht waren moesten ze omgeschept (omzetten) worden om de spruiten eraf te breken. Dit moest meestal om de veertien dagen herhaald worden, want poeder om het kiemen tegen te gaan was er toen nog niet.

Er is in de dertiger jaren een jaar geweest, dat er in deze streek zeer veel aardappels door prikken ongeschikt werden gemaakt voor menselijke consumptie.

Men kreeg dan f 1,05 vergoeding per mud uit een soort crisisfonds. Men mocht de aardappels nog wel gebruiken voor veevoer.

Nadat de ruilverkaveling in deze streek zijn beslag had gekregen zijn er maar enkele bedrijven in deze streek die nog aardappels telen voor de handel. Nieuwe rassen die hogere opbrengsten geven hebben de Bevelander, Meerlander, Rode Ster, Blauwputjes, Eersteling, Schoolmeester en Hellowse Kralen verdrongen.

De teelt en oogst is tegenwoordig volledig gemechaniseerd.

Een rijk bezit: de boedelinventaris van Adolphus Bierman (II)

R.H.C. van Maanen

Inleiding

Na het overlijden van Adolphus Bierman (gehuwd met Elisabeth van Doorn) werd op 25 augustus 1766 een inventaris van zijn bezittingen opgemaakt. Hierbij werd elke ruimte in het gebouw - vermoedelijk de Engelenburg - bezocht en zorgvuldig genoteerd welke goederen er aanwezig waren. Men kreeg zo een goed beeld van de bezittingen inclusief de openstaande schulden en het geheel deed dienst bij de boedelscheiding of te wel de verdeling onder de erfgenamen.

Eerder hebben we gezien wat er aan zilver, kontant geld, lakens, lijfgoederen aanwezig was en wat er stond in de Rode Kamer, de Kelderkamer, de zaal en de eetkamer. Als we de tocht vervolgen, komen we langs het dagelijkse tin in de kast, de achterkamer, de bovenkamer, de grote kamer, de kist, de hangkast, de zolder en men eindigde in de kookkeuken. Verder werd het aanwezige vee en het landbouwgereedschap en de rijtuigen vermeld. Zo nodig heb ik tussen haakjes de betekenis vermeld van de voorwerpen.

Het dagelijks tin in de kast

Een grote tinnen schotel, 2 soepbakken, 2 kleinere schotels, 4 assietten (tafelborden), 24 borden, 2 schenkborden, 1 uitgetand schoteltje, 2 bierkannen, 1 stelletje met een peperdoos, 2 soeplepels, 1 mosterdpot, 2 doorslagen, 2 kommen, 4 waterpotten, 2 houten broodbakken, 1 houten kaasschotel, 1 houten kruid(en)doos, 1 koffiemolen, 1 koperen vijzel (rond vat met uitstaande wand voor vermorzelen/fijnstampen van kruiden, specerijen e.d.), 11 tinnen lepels, 13 stalen vorken, 19 hertshoornen tafelmessen, 12 kleinere mesjes met houten hejgens (heften) en 3 messenmandjes. Opvallend is de aanwezigheid van de vorken, iets wat pas in de achttiende eeuw meer gebruikelijk werd.

In de achterkamer

Een kast waarop een blauw grof stel van vijven (afgeleid van het Franse garniture de cheminée waarmee een serie van vijf of meer porceleinen vazen werd bedoeld gebruikt ter versiering van een schoorsteenmantel of een kast) en waarin: 1 tinnen doorslag, 5 tinnen kommen, 3 tinnen

waterpotten, 13 stalen vorken, 9 tinnen schotels, 12 tinnen assietten (zie eerder), 30 tinnen borden, 2 tinnen kandelaars, 3 tinnen komfoortjes (om dingen mee warm te houden), 1 tinnen tabaksdoos, 1 tinnen roomkannetje, 1 tinnen kleine bierkan, 4 blekke (=blikken) kandelaars, 1 kapotte blikken blaker (lage gedrongen kandelaar met brede platte voet soms met oor of handvat, gebruikt als lichtbron), 4 kleine blikken trechters, 4 blikken worsthoortjes, 7 geelkoperen koffiekannen, 1 geelkoperen comfoortje (toestel om iets warm te houden), 1 geelkoperen profijtertje (of zuinigje, een standaardje waarop men een stompje kaars liet uitbranden), 1 geelkoperen hondhalsbandje, 2 geelkoperen kandelaars, 1 bruine koperen spoelkom, 3 bruine koperen theeketels, 1 bruine koperen koffiekannetje, 1 bruine koperen theecomfoor, 2 bruine koperen tabakscomfoortjes, 1 koperen vijzel, 2 stoelen met lange leunen (leuningen), 6 stoelen met korte leunen, 1 leunstoel, 2 losse platen, 1 koperen tang, 1 koperen schop, 1 kleeijzer, 1 ijzeren el, 1 ladetafel met 4 poten, 1 klein vierkant tafeltje, 1 op(en)slaande theetafel, 1 openslaande grote tafel, 1 lessenaar waaronder een kastje, 1 bed, 1 peluw (langwerpig stijf onderkussen) en 2 kussens, 1 ledikant met rood saaien behangsel, 1 bed, 1 peluw en 4 kussens, 1 bed, 1 peluw en 2 kussens, 1 koperen doofpot, 1 houten vuurmand, 1 groen schoorsteenkleed met geel lint omboord, 1 tinnen inkt- en zandkoker, 1 houten stilletje (meeneembaar w.c.), 9 schilderijen, 2 vierkante houten theeblaadjes, 1 houten rek, 1 kleeborstel, 8 blauwe aardewerken schotels, 2 kapotte blauwe aardewerken spoelkommen, 1 kapotte witte porceleinen fles en 1 spiegel met een zwarte lijst.

Op de bovenkamer

Een vierkant klein houten kistje, 1 grotere vierkante houten kist, 1 vierkant houten bakje, 2 stoelen met lange leunen, 2 stoelen met korte leunen, 4 stoelen met blauwe trijp (meubelstof van wol en katoen) bekleed, 1 spiegel met een bruin lijstje, 1 kapot oud blauw aardewerken stel van vijven, 1 koffer, 1 tafeltje met 4 poten, 1 houten kast, 1 kleeborstel, 1 ledikant met rode saai (=gekeperde wol) behangen en met wit omboord, 1 bed, peluw en 2 kussens, 1 rustbank, 1 bed, 1 peluw en 2 kussens, 1 rond houten theeblaadje, 3 schilderijen zonder lijst, 1 vierkant houten bakje, 2 houten bennen (tenen manden), twee aardewerken hondjes, 1 grote aardewerken theepot, 3 kapotte porceleinen borden, 2 kapotte porceleinen schaaltes, 1 vierkante houten kist, 23 wijnroemers (drinkglas voornamelijk voor witte wijn), 1 kapstok, 8 stoelkussens en een groen saaien schoorsteenkleed met geel lint omboord.

Opvallend is de nauwkeurigheid van de boedelinventaris, ook kapotte voorwerpen werden genoteerd. De vraag rijst echter op waarom deze niet waren weggegooid. Verder ontstaat de indruk dat de diverse kamers volgestouwd waren met voorwerpen.

Na de bovenkamer volgde de grote kamer

Zes stoelen met lange leunen, 2 stoelen met korte leunen, 2 kleebrorstels, 1 vierkant lessenaartje, 1 vierkante tafel met 4 poten, 2 groenen saaien gordijnen met lint omhoog hangende over de kapstok, 1 kabinet met daarop 4 blauwe aardewerken spoelkommen, 1 houten geweerbord, 3 kapstokken, 2 planken, 1 glazen kastje, 2 schilderijen, 1 spiegel met 1 zwart lijstje, 1 ledikant met groen behangen, 1 bed, 1 peluw en 2 kussens, 1 ledikant met witte linnen gordijnen, 1 houten poederdoos, 1 blikken poederdoos, 4 blauwe aardewerken schotels, 1 blauw saaien schoorsteenkleed met wit lint omhoog, 15 wollen dekens, 5 katoenen dekens en 4 kleine lendenkussentjes.

In de kist (op de grote kamer?)

Drie grote tinnen schotels, 1 tinnen zeepbak, 1 blikken emmertje met een deksel, 1 blikken trechter, 1 blikken worsthoorn, 1 blikken koffiekann, 1 blikken blaker, 2 koperen schaaltes, 1 koperen schopje, 5 vorken met benen heften en 2 blikken dekseltjes.

In de hangkast

Een tinnen lampet (kan) en schotel (diende om de aan tafel zittenden de gelegenheid te bieden de handen te kunnen wassen), 1 tinnen steekbekken en 2 tinnen waterflessen.

Zolder

Ook hier lag het nodige opgeslagen. Aan ijzerwerk: 1 wafelijzer (ijzeren koekvorm met handvat om wafels mee te bakken), 1 klein tangetje, 1 hakmes, 1 klein treeftje(rooster voorzien van een steel en drie pootjes dienende als onderzetter voor hete pannen of voor het roosteren van vlees en vis), 1 gaveltje (gavel=gaffel=vork), 1 lepeltje, 2 paarden, 1 blikken trommelspit met toebehoren, 1 vuurijzer, 1 vuurwapen, 1 blikken plaatje, 2 haalbomen (gebruikt voor het ophangen van ketels boven een haardvuur) en 1 tang. Aan glas: 40 roemers, 4 gladde bierglazen, 4 gesneden (versierd) bierglazen, 8 zoutvaten, 2 kapotte peperbussen, 1 gesneden bakje, 1 klein

plat glaasje met een lange voet, 1 hoog rond glas met een blauwe rand, 1 jeneverglaasje, 3 bokalen zonder deksels waaronder een met een houten voet, 5 olie- en azijnflesjes waarvan een kapot was, 2 geslepen schommels, 2 karaffen, 2 lemoenflesjes, 1 theebusje en 2 kleine flesjes.

Kookkeuken

De rondgang door het huis was nu bijna voltooid. Ons rest nog de kookkeuken. Deze was ruim voorzien van gebruiksvoorwerpen zoals we zullen zien. Ook de bijbel lag in de keuken, misschien omdat hier ook werd gegeten en men dan uit de bijbel voorlas? Dit zou er op duiden dat de eetkamer alleen bij bepaalde gelegenheden werd gebruikt. Ook treffen we gereedschappen, wapens enzovoort in de keuken aan, dus deze ruimte heeft een centrale rol gespeeld in het gezinsleven.

Wat stond en lag er nu in de keuken? Vele voorwerpen worden heden ten dage nog steeds gebruikt. Vijf houten potdeksels, 1 houten schuimspaan, 8 potlepels, 2 aardewerken tuitpotjes (voorzien van een schenktuit), 2 rode aardewerken schotels, 1 keulse zoutpot, 2 aardewerken steelpannetjes, 2 aardewerken borden met boren, 5 platte aardewerken pannen, 1 groene aardewerken doorslag, 1 vlakke aardewerken doorslag, 7 rode schotels, zowel groot als klein, 1 diepe aardewerken doorslag, 6 aardewerken borden, 22 grove schotels waaronder geschonden (beschadigd), 1 witte schotel, 33 blauwe grove borden, 2 blauwe grove schotels, 2 blauwe grove boterschotels, 3 grote witte kommen, 14 kleinere witte kommen, 1 witte kom met gaatjes, 2 witte bakjes met gaatjes, 4 rode testen (vuurpotje in stoof), 7 vuurtesten, 5 grote en kleinere tuitpotjes, 6 grove theekopjes en schoteltes, 1 houten slijpplank, 7 koperen ketels, 1 koperen gele taartpan met een deksel, 1 koperen zusterpan met een deksel, 1 koperen schotel, 1 koperen deksel, 1 koperen kastrol (afgeleid van het Franse casserolle=steelpan), 1 koperen zusterpannetje met een lange steel, 1 koperen raspel, 2 koperen lepels met ijzeren stelen, drie koperen blakers, 1 koperen tabakscomfoor, 1 rode tabakscomfoor, 1 rode braadpan onder het spit, 2 blikken blakers, 3 blikken raspels, 4 stalen snuiters, 2 blikken lantaarns met hoorn, 1 blikken lamp, 4 koperen dompers, 1 koperen profijtertje (zie eerder), 1 koperen lamp, 2 ijzeren halen (verstelbaar werktuig gebruikt bij het ophalen van pannen boven een haardvuur), 1 ijzeren ketting, 2 ijzeren roosters, 2 ijzeren schuimspanen, 1 ijzeren hakmes, 1 ijzeren plat schopje, 1 ijzeren haakje, 1 ijzeren vuurlepeltje, 1 ijzeren schop, 1 ijzeren blaaspijp, 1 ijzeren tang, 4 ijzers op het fornuis, 1 treeftje met een steel (zie eerder), 1 dito plaat, 2 dito

strijkijzers, 1 koperen strijkijzer, 1 blikken salade-emmer, 1 nijptang, 1 hamer, 1 houten spijkerbak, 1 groot hakmes, 1 houten kaarsenlade, 4 ronde houten bakken, 2 vloerblecken, 2 vloerverkens, 3 houten hangrekken, 2 planken aan die hang, 1 houten schut, 1 houten lepelrekje, 1 blikken zwavelbakje, 4 geverfde stoelen, 1 geverfde tafel, 1 houten trap, 3 ijzeren potten, 2 houten bakken, 2 blauw geverfde ronde plankjes, 1 stofvarken met een lange steel, 2 platte borstels, 1 kamerbezem, 1 ravenbos, 1 luiwagen, 1 houten rekje, 1 witkwast, 1 glazenwasser, 1 koperen bedpan, 1 koperen visplaat, 1 blikken plaat, 1 blikken zalmpannetje, 1 koperen schuimspaan, 1 houten vierkant kistje, 4 losse planken, 2 kapstokken, 1 houten trapje, 1 grote vierkante houten kist, 1 staand houten rekje, 1 houten vuurscherm, 1 groot scherm, 1 houten blok met 3 poten, 1 grote vierkante houten tuigkist waarin een partij oud leer en touw, 20 kleerstokken, 1 houten korenschop, 1½ schepel, 1 bloemzeef, 6 korenzeven, 1 houten zwavelkist, 12 zowel grote als kleine aardewerken kruiken, 2 hangende houten kastjes, 2 sluitmanden groot en klein, 1 houten vuurmand, 1 tafel met 4 poten, 1 houten rek, 1 pasteirol, 1 houten munnick, 1 wieg, 1 klein ledikantje, 1 leeuwerikkenkooi, 1 houten schenkbakje, 1 houten kaarsenlade met een schuif, 1 vierkant houten kistje, 1 grote koffer, 5 houten bakjes met schuiven, 2 blomkommetjes met deksels, 1 tobбетje, 1 bakje onder een vogelkooi, 15 groene manden, 2 koperen kannen, 1 hangend horlogie (een klok dus), 2 paar pistolen, 1 snaphaan, 1 stalen kurkentrekker, 1 blikken nachtlampje, 2 blikken comfoortjes, 1 blikken theeketeltje, 1 glazen lantaarn, 1 ijzerrek, 5 getuinde houten bennetjes, 2 hengelkorven, 4 getuinde houten tafelingen (zilveren ring op klosvoetjes ter berscherming van het tafelblad tegen hitte en nattigheid van borden), 1 houten geverfde kaarslade, 8 kleine oude uitgetande plankjes, 3 kleine ronde bakjes om flessen op te zetten, 5 blikken theebussen, 4 grote platte flessen, 2 keulse kannetjes groot en klein, 2 oliekruiken, 1 aardewerken scheerbekken, 1 aardewerken inktkruikje, 1 geel aardewerken vuurmandencomfoort, 2 hertshoornen messen, 12 kleine mesjes met houten heften, 4 blikken dozen, 1 vierkant houten theebladje, 1 klein rond houten bakje, 3 grove kwispedoors waarvan een kapot was (spuugkommen), 1 grote aardewerken platte pan, 2 aardewerken braadbakken, 1 aardewerken braadschotel, 2 rode aardewerken potten met 2 boren, 2 rode aardewerken kannen, 4 rode aardewerken drielingpotjes elk met 2 boren (lepeltjes?), 3 aardewerken colijckstenen (koliekstenen?), 4 aardewerken kleine broederpotjes (broeders zijn een soort meelgebak), 1 keuls aardewerken teiltje, 1 keuls aardewerken bakje, 3 keuls aardewerken boterpotten, 2 aardewerken roompotten, 6 kleine aardewerken keulse

potten, 3 cijferleijen (schrijfleien?), 1 dambord met schijven, 3 potdeksels, 2 houten lepeltjes, 1 houten nap, 2 blikken steelpannetjes, 1 wit aardewerken trekpot zonder deksel (theepot), 1 wit aardewerken klein potje met een bo(o)r, 2 keulse potjes, 1 blikken theebusje, 1 kapot koperen theebusje, 2 schaaltjes met kleine gewicht, 1 klein koperen halsbandje van een zwaan, 1 blikken geverfd trijtheebusje, 2 blikken theebussen, 1 kapotte blauwen grove suikerpot met een deksel, 4 blikken dozen, 1 houten theebladje, 1 klein houten rond bakje, 3 grove kwispedoors waarvan een kapot was, 1 houten stilletje, 1 hengelkorf, 1 wit mandje met twee boren, 1 partij lege medicijnflesjes en -kruikjes, 12 boenders, 1 hofschaar, 1 partij oud leer, enige oude trijp (zie eerder) van de kap van het wagentje, 2 leren valiezen, 1 linnen manekop (mannekop?), 6 linnen zakken, 1 linnen kleed, 2 kleine vierkante plankjes met gaatjes, 1 klein houten bakje met beschotjes, 1 houten doos zonder deksel, 1 leidekkersbak, 1 ijzer haakje, 1 leren riem om het lijf, 20 losse planken zo groot als klein, 4 hele kleine groene mandjes, 1 witte kleeberben (zie eerder), 1 witte houten kleeberbak, 1 ijzeren kroon, 1 puthaak (stok met haak waaraan de putemmer werd gehangen), 4 slotjes met sleutels, 2 brandijzers, 2 kleine breekijzers, 1 schepnetje, 1 viskast, 1 hoeveelheid leidekkersleien, 1 houten vleeskuip, 2 wastobben, 1 wasstoel, 1 hoenderkooi, 1 vaatbennen, 2 tafelbladen met bijbehorende planken, 1 paar schragen, 1 koperen ovenschaal, 1 ovenkrabber, 1 houten plankje waarmee het brood in de oven werd gestoken, 1 ovenloei, 1 kapotte grote bijbel, 1 klein bijbeltje, 1 nieuw testament en tenslotte twee Gelderse plak-katenboeken (hierin stond de Gelderse wet- en regelgeving).

Als men deze opsomming van voorwerpen leest, ontstaat al gauw de indruk van een allegaartje en vraag je je af hoe de keuken er uit zag. In ieder geval hebben we dankzij deze wel zeer uitvoerige boedelbeschrijving een goed beeld van de bezittingen en dan met name ook de gebruiksvoorwerpen van een welgestelde familie in de West-Betuwe.

Noot 1. Maanen, R.H.C. van. "Een rijk bezit: de boedelinventaris van Adolphus Bierman" in: *Historische Vereniging Herwijnen Den Ouden Dijk*, jaargang 3, nr. 6, januari 1998.

Bron

- Archief Familie Bierman inv.nr. 157 (Streekarchivariaat West-Betuwe, locatie Asperen).
- Dony, F. *Elseviers Groot Antiek boek*. Elsevier, Amsterdam/Brussel, 1980.
- *Nederlands Woordenboek*.

GENEALOGIE IN HERWIJNEN

De geschiedenis van een handschrift

DEEL 3

door ENNY DE BRUIJN

3. Engel van Zee (1775-1868)

Aaltje van Rijckhuijsen erfde het boekje met het geslachtregister van haar vader, en op haar beurt gaf zij het door aan haar dochter Jenneke De Fockert. Deze Jenneke trouwde met Geurt van Zee, en werd zodoende moeder van Engel, die op 17 juni 1775 te Herwijnen geboren werd. Hij was de jongste in het gezin van zijn ouders: behalve Engel waren er nog twee (veel oudere) kinderen. De oudste daarvan, Frederik, overleed echter plotseling aan wat vermoedelijk een hartaanval geweest is 44, en zodoende had de tienjarige Engel toen alleen nog zijn zus Aaltje over. Zij trouwde het daaropvolgende jaar, en dat betekende dat Engel feitelijk als enig kind opgroeide in het grote huis De Nootboom 44. Hij werd opgevoed door zijn moeder, want ook zijn vader was inmiddels overleden 45. Het was vanzelfsprekend dat hij, als enige zoon, de opvolger in het landbouwbedrijf van zijn vader zou worden. Toen hij dan ook op 17 februari 1799 trouwde met zijn achternichtje Engelke Bijl, dochter van zijn neef Coenraad Bijl en Judith de Bruijn, hoefde hij niet naar een woning te zoeken: De Nootboom was groot genoeg.

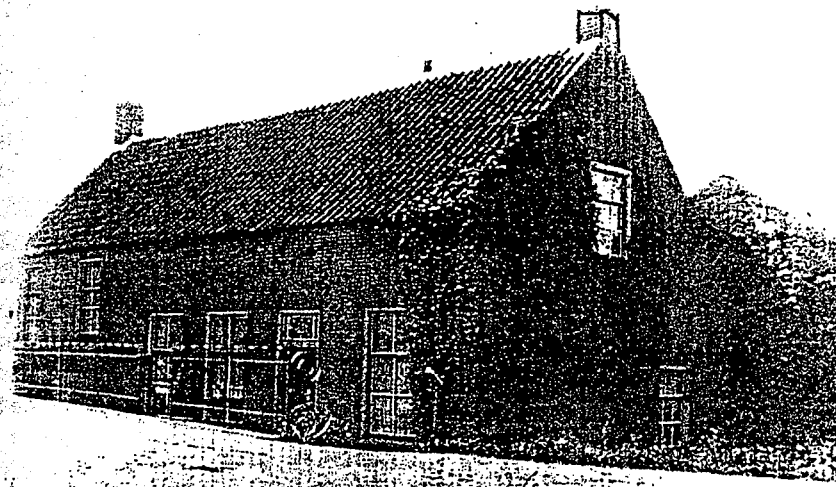
De jaren die volgden, moeten erg druk zijn geweest, zodat er niet veel tijd zal zijn geweest voor zoets onzakelijks als een geslachtsregister. Engel werd bijvoorbeeld poldermeester, en later poldersecretaris van Herwijnen 46, en verder kregen Engel en Engelke een heel groot gezin: negen van hun twaalf kinderen bleven in leven. Maar toen Engelke vlak voor haar vijftigste verjaardag overleed, waren er pas drie van haar kinderen getrouwd. Jarenlang droeg Engel dan ook alleen de verantwoordelijkheid voor zijn opgroeiende kinderen, en juist in deze tijd was dat niet gemakkelijk. Ook in Herwijnen ontstonden er, evenals op vele andere plaatsen in het land, problemen in de kerk, die in 1836 leidden tot de Stichting van een Christelijke afgescheiden gemeente. Engel zelf bleef zijn hele leven Nederlands Hervormd, maar de meeste van zijn kinderen, die inmiddels een eigen gezin hadden gesticht, kozen wel voor de Afscheiding 47.

Het was niet altijd gemakkelijk om tot deze groep te behoren: de Afscheidenen werden niet vervolgd in die zin dat het hun leven kon kosten, maar ze kregen wel boetes, ze werden uitgescholden en gediscrimineerd.

Gelukkig namen deze problemen af bij de erkenning van de gemeente in 1841, maar er kwamen andere problemen voor in de plaats. Met de landbouw ging het absoluut niet goed: de boeren hadden veel last van het kwelwater, van aardappelziekte en van muizenplagen. De pachten werden steeds hoger, de werkgelegenheid steeds minder.

In deze tijd werd Engel zelfs door de belastingdienst ontslagen als schatter, omdat hij het vee ten behoeve van de Herwijdense boeren voortdurend te laag schatte 48. Hoewel hijzelf tot de meer gegoeden behoorde, moesten zijn kinderen die erfenis toch met z'n negenen delen, en dus was het voor sommige van hen niet gemakkelijk om in Herwijnen een bestaan te vinden. Vandaar dat zoon Coenraad met dochter Judith met hun echtgenoten het idee van de Afscheiden dominee H.P. Scholte wilden volgen, om in Amerika een nieuw bestaan op te bouwen. Zij vertrokken met hun gezinnen in 1847 en vestigden zich in de kolonie Pella (Iowa) 49. Aangelokt door de goede berichten, volgden zoon Govert en dochter Aartje, de laatste met haar gezin, in 1854 49. Zij hadden echter met veel meer tegenslag te kampen.

Aan boord van het schip verloor Aartje haar man en een van haar kinderen, en bovendien moest haar broer Govert in verband met een besmettelijke ziekte ergens op een eiland worden achtergelaten. Zijzelf vestigde zich met haar overgebleven kinderen eveneens in Pella (50).

huis De Nootboom

Zelf leefde Engel van Zee nog een aantal jaren in Herwijnen, temidden van kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen. Zijn hele leven woonde hij in De Nooteboom, de laatste periode daarvan samen met het gezin van zijn zoon Leendert. (47). Zijn nageslacht was al zeer uitgebreid te noemen, toen hij, bijna drieennegentig jaar oud, op 9 juni 1868 overleed.

Toen rond 1840 ook Engels jongste kinderen zo langzamerhand volwassen geworden waren, kreeg hij eindelijk wat meer tijd. Die gebruikte hij om zich weer eens grondig te verdiepen in het van zijn moeder geërfd geslachtsregister. Waarschijnlijk vond hij het jammer dat daarin veel meer aandacht besteed werd aan de familie Roosa dan aan de familie Van Zee, want hij besloot om uit de aantekeningen van zijn overgrootvader een nieuw geslachtsregister samen te stellen, en dan van de familie Van Zee. Daartoe bekeek hij alle aanwijzingen die hij vond heel zorgvuldig, en combineerde het een met het ander totdat hij tevreden was over het resultaat. Hij maakte dus een soort reconstructie van de oudere generaties Van Zee, en zodoende werd zijn werk heel wat minder betrouwbaar dan dat van zijn voorgangers. De gegevens waarover hij beschikte klopten wel, maar ze waren niet compleet. De stamhouders Van Zee hadden bijvoorbeeld meer kinderen dan de twee die door Engel werden genoemd, maar hij was zich daar niet van bewust: mensen die geen huwelijk sloten met een lid van de door Van Rijckhuijsen beschreven families, werden eenvoudig niet in zijn handschrift vermeld. Daar kwam bij, dat er door het overschrijven gemakkelijk hier en daar een foutje kon insluipen. Engel nam evenwel niet de moeite om zijn gegevens te controleren door zelf de doopboeken te raadplegen. Zijn enige bron was het handschrift dat hij bezat. Daaruit nam hij echter niet alle informatie over. Bepaalde lijnen werden verder uitgewerkt, maar hij streefde niet, zoals Van Rijckhuijsen, naar volledigheid van de parenteel. Vandaar dat zijn handschrift er heel anders gaat uitzien.

De 'Geslacht-Boom' van Engel van Zee begint met een 'Korte verklaring van de geslacht-boom', overgenomen van Van Rijckhuijsen, waaronder een paar aantekeningen van Engel van Zee over grote branden in Herwijnen en Haaften in de negentiende eeuw. Daarna volgen twee bladen met wapenbeschrijvingen en -tekeningen, en ook deze bladen zijn weer typerend voor Engels werkwijze. De beschrijvingen van de wapens Van Zee, De Fockert, Van Arendonk, Storm, Van Rijckhuijsen, Van Balgoijen, De Bruijn, Peerboom, Vervoorn, Roosa en De Jongh heeft hij waarschijnlijk overgenomen uit het oudere handschrift, maar de tekeningen heeft hij vermoedelijk zelf gemaakt.

wapen De Fockert

Met uitzondering van de wapens De Bruijn en De Jongh geven deze tekeningen namelijk blijk van weinig heraldisch inzicht. Bij het wapen van De Fockert hoorde bijvoorbeeld de volgende beschrijving: "zijnde een zantloper met een rode lijst daar om en aan elke zijde een zwarte mairle op een groen veld" (51). Bij deze beschrijving kon Engel zich iets voorstellen, en hij probeerde dan ook zo goed mogelijk een zandloper tussen twee merels weer te geven. Maar bij een 'veld' kon hij blijkbaar aan niets anders denken dan aan een grasveld of een korenveld, dus tekende hij onder de zandloper en de merels een soort ondergrondje, en daarmee was het wapen voltooid.

Na deze pagina's volgt een lijst van predikanten te Herwijnen (1615-1857), begonnen door Arien van Rijckhuijsen en voortgezet door zijn nakomelingen. Het eigenlijke geslachtregister begint met het gezin van Geurt Roosa en Engelke de Jongh, omdat deze gegevens nu eenmaal de oudste waren waarover Engel beschikte. Daarop volgt echter meteen het gezin van Leendert van Zee en Maayke Boon, de stamhouders van de familie Van Zee. Centraal staat in het hele geslachtsregister de afstamming van Engel van Zee en Engelke Bijl uit diverse door Van Rijckhuijsen beschreven families, en dus zijn zijtakken van deze families niet belangrijk. Ongeveer halverwege het handschrift staat het gezin van Engel en Engelke zelf beschreven: daarna volgen de huwelijken van hun kinderen met zoveel mogelijk informatie over de afstamming van schoonzons en schoondochters. In 1844 sluit Engel uit zijn vijftienvijftig pagina's bestaande handschrift voorlopig af met de hiervoor afgebeelde "Geslacht-Boom", overgenomen van Van Rijckhuijsen. In het handschrift waarvan ik gebruik heb gemaakt, heeft Engel zelf ook na 1844 aantekeningen gemaakt. Verder zijn er na de vijftienvijftigste bladzijde verschillende pagina's gevuld met aantekeningen van later datum in verschillende handschriften, die in dit verband echter niet van belang zijn.

Het is heel goed mogelijk dat Engel van Zee behalve zijn portret ook een afschrift van zijn geslachtsregister aan zijn kinderen heeft meegegeven bij hun vertrek naar Amerika, maar zeker is dat niet. Bepaalde overleveringen leefden echter voort in Pella, hier en daar enigszins door de fantasie gekleurd, zoals blijkt uit de volgende beschrijving van de persoon van Engel van Zee: "He was of noble birth. His grandfather, Frederik Van Zee, was born in 1695 and was a member of prominent Dutch family who used a coat of arms consisting of a double eagle with a background of gold" (52). De familie wordt in dit verband aanzienlijker voorgesteld dan ze in feite was.

In Nederland bleven de aantekeningen van Engel van Zee bewaard, en de geschiedenis herhaalde zich: opnieuw werd er gekopieerd. Dankzij de al eerder genoemde Lambertus van Zandwijk beschikken nu vele nakomelingen van Engel van Zee over een duidelijk, maar niet geheel foutloos afschrift. Ik vermoed zelfs dat ditzelfde afschrift eveneens in de Verenigde Staten in omloop is (53).

Tenslotte.

Arien van Rijckhuijsen begon met het verzamelen van materiaal voor een geslachtsregister, en het is zijn verdienste dat hij dat kritisch en nauwkeurig deed. Gijsbert van Rijckhuijsen zette het werk van zijn vader voort, en dankzij zijn punctualiteit is het geslachtsregister verschillende malen overgeschreven en zodoende bewaard gebleven.

Enny de Bruijn.

Herwijnse vertellingen.

In zijn jonge jaren kreeg Piet Vroegh kennis aan een meisje in Vuren. Piet vond het meisje zo aardig dat hij bijna niet kon wachten tot dat het zaterdag was.

Tegen iedereen zei hij, wat er ook gebeurd zaterdag ga ik naar mijn meisje in Vuren. Ik ga voor haar door het vuur. Maar! Zei Piet, als het regent blij ik thuis.

Gijs van Elskes.

God Alleen de Eer.

De Herwijnse zangvereniging "Soli Deo Gloria" bestond op 1 november 1999 negentig jaar. Het jubileum werd uiteraard groots gevierd. In een tot de laatste plaats bezet kerkgebouw werd op 30 oktober 1999 in de Gereformeerde Kerk aan de Achterweg een uitstekend en gevarieerd jubileumconcert gegeven. Waaraan naast de jubilerende vereniging "Soli Deo Gloria" ook het kinderkoor "De Margrietjes" en een muzikaal ensemble deelnam.

Naast dat sfeervol jubileumconcert werd er aansluitend een druk bezochte receptie in het dorpshuis "De Poort" gehouden.

De oprichting.

In een tijd dat mobiliteit niet zo vanzelfsprekend was als tegenwoordig en dat dorpsbewoners sociaal en maatschappelijk geheel op elkaar waren aangewezen, namen enkele zanglustigen het initiatief om een zangvereniging op te richten. In 1909 was er wel de zanglust, maar de financiën en huisvesting ontbraken. Ook voor een dirigent was men aangewezen op de plaatselijke bereidwilligheid, die werd gevonden in de persoon van meester Kuijpers, hoofd van "De School met de Bijbel".

De vereniging kon de school wekelijks als repetitieruimte gebruiken. Het gebrek aan bladmuziek werd opgelost door de muziek op het schoolbord te schrijven. Een jaar na de oprichting werd de eerste uitvoering gegeven en in 1911 reisde het koor naar Soestdijk om op te treden voor niemand minder dan Koningin Emma.

Steeds hoger.

De Herwijnse zangvereniging was voor die tijd al zeer vooruitstrevend.

In die tijd waren er in Herwijnen nog enkele koren zoals een dameskoor en een mannenkoor. "Excelsior" was een gemengd koor, en dat was voor Herwijnen bijzonder. Maar aan het woord 'gemengd' waren wel regels verbonden.

Als een meisje of jonge vrouw die lid was van de zangvereniging, in het huwelijk trad, dan moest zij wel het lidmaatschap opzeggen.

Het was toen niet de gewoonte dat gehuwde dames aan de zang bleven.

De eerste twintig jaar van het bestaan hanteerde meester Kuijpers de dirigentenstok.

Hij droeg deze over aan een andere Herwijner: A. van Boggelen.

In de jaren dertig ging het bergafwaarts en telde de vereniging slechts 18 leden. Namelijk vijf tenoren, vijf bassen, vier alten en vier sopranen. De heren waren toen in de meerderheid. Tien heren en acht dames. De naam "Excelsior" werd toen gewijzigd in "Soli Deo Gloria – God Alleen de Eer".

ALGEMEEN PROGRAMMA.

DINSDAG 3 SEPTEMBER 1929:

7 UUR N.M.: OPENINGSREDE, uitgesproken door den Edelachtbaren Heer Burgemeester van Herwijnen, Eere-Voorzitter.

7.30—10 UUR N.M.: OPENINGS-CONCERT door de feestvierende vereeniging „Wilhelmina” (Dir. P. F. de Kort).

Medewerking wordt verleend door:

HET KINDERKOOR (Dir. J. Jumelet).
DE CHR. GEMENGDE ZANGVEREENIGING „EXCELSIOR”,
(Dir. A. van Boggelen).

HET CHR. DAMESKOOR „IRENE”,
(Dir. van Eck).

DE MONDHARMONICACLUB „JULIANA”,
(Dir. P. F. de Kort).

Een Kerkkoor.

De 18 leden van "Soli Deo Gloria" zijn leden gaan werven en zo kwam voor de tweede wereldoorlog de deelname aan het in 1937 te Nieuwendijk gehouden concours, met als verplicht werk "Spinsertje" en het vrije werk "Klompemmaker". Het liep dramatisch af. Tijdens het zingen van het tweede lied werd een der leden onwel en moest het concert worden onderbroken. Ondanks dat voorval werd door de jury een mild oordeel geveld en een eerste prijs toegekend.

Op een ander concours werd met het eerder gezongen werk "Klompemmaker" en "Levenslust" een vlotte eerste prijs behaald.

In de oorlogsjaren 40/45 werd het er voor de vereniging niet makkelijker op. Men besloot een kerkkoor te worden, omdat kerkkoren geen lid behoeften te worden van de Duitse Kultuurkamer. Het was een verademing, en niet alleen voor de Herwijense zang, dat op 5 mei 1945 het einde kwam van de Tweede Wereldoorlog. "Soli Deo Gloria" kon weer uit volle borst de bekende vaderlandse liederen zingen.

In de rij van dirigenten was de uit Leerdam afkomstige Van der Leeden die elke week per fiets door regen en wind en modderige wegen naar Herwijnen kwam om de dirigentenstok ter hand te nemen.

Op 20 juli 1946 nam "Soli Deo Gloria" deel aan een festival gehouden op het landgoed "Kerkenstein" met als dirigent J. van Barendrecht.

FESTIVAL

TE HERWIJNEN

op 18, 19 en 20 Juli 1946

te houden op het landgoed „KERKENSTEIN”

van Mr. C. Vervoorn,

CHR. ZANGV. SOLI DEO GLORIA, Herwijnen,

Dir. J. v. BARENDRECHT.

Voorz. H. v. d. BIJL.

- a. God alleen zij de eer, H. v. Rheenen
- b. Danklied, Melodie uit 1738

Commissaris: A. Bijl.

In de sloot.

De mobiliteit werd vanzelfsprekender en begon het reizen tot het dagelijkse levenspatroon te behoren. Toen kon men al in Herwijnen op gezette tijden per bus naar Gorinchem.

Ook de concoursen werden per bus bezocht. Een goed gebruik was, dat men er aansluitend een bustochtje van maakten. De door het zingen schor geworden kelen moesten natuurlijk gesmeerd worden, en dan na een gezellig dagje uit weer naar Herwijnen. Er moest wel eens een sanitaire stop gemaakt worden. En wat de reden was dat een van de heren hals over kop in een sloot belandde, werd niet vermeld, maar misschien weet u het?

Naast lachwekkende voorvallen waren er ook serieuze zaken, die door de zang in je latere leven een band met Herwijnen gaven. Zo schreef de zoon van Jan Willem van Zee en Maria van Zandwijk, Kees van Zee in een van zijn laatste brieven dat hij in de kampong in Indië met een mededienstplichtige het oude lied "Ecce, quomodo moritur" zong; dat lied had hij op de zang in Herwijnen geleerd.

*Kees van Zee
geboren 14 april 1925
overleden 22 april 1949*

De Nederlandse tekst van dat lied luidt als volgt:

Zie, hoe de rechtvaardige sterft en niemand het ter harte neemt.

De rechtvaardigen worden weggenomen en niemand let er op.

Van voor het aangezicht van het boze wordt de rechtvaardige weggenomen en in vrede zal zijn gedachtenis zijn.

In vrede is zijn rustplaats bereid en in Sion is zijn woning.

In de jaren tussen 1945 en 1999 ging het wisselend met de activiteiten. Het federtal schommelde tussen de veertig en zestig.

Door trouw bezoek aan de repetitie-avonden kon de kwaliteit van de vocale activiteiten stabiel blijven.

Het Christelijk gemengd koor "Soli Deo Gloria" staat momenteel onder leiding van Bert van Straten. "Soli Deo Gloria" heeft in de jaren 90 een vast activiteitenlijstje ontwikkeld.

Zo verzorgt men regelmatig gezellige zangavonden voor de ouderen in onze samenleving. Hiervoor is bewust gekozen in plaats van deelname aan concoursen. "Soli Deo Gloria" neemt in de Herwijjnse samenleving een niet meer weg te denken plaats in.

November 1999.

M. van Maaren.

Dit artikel kwam tot stand door de medewerking van:

W. de Fockert

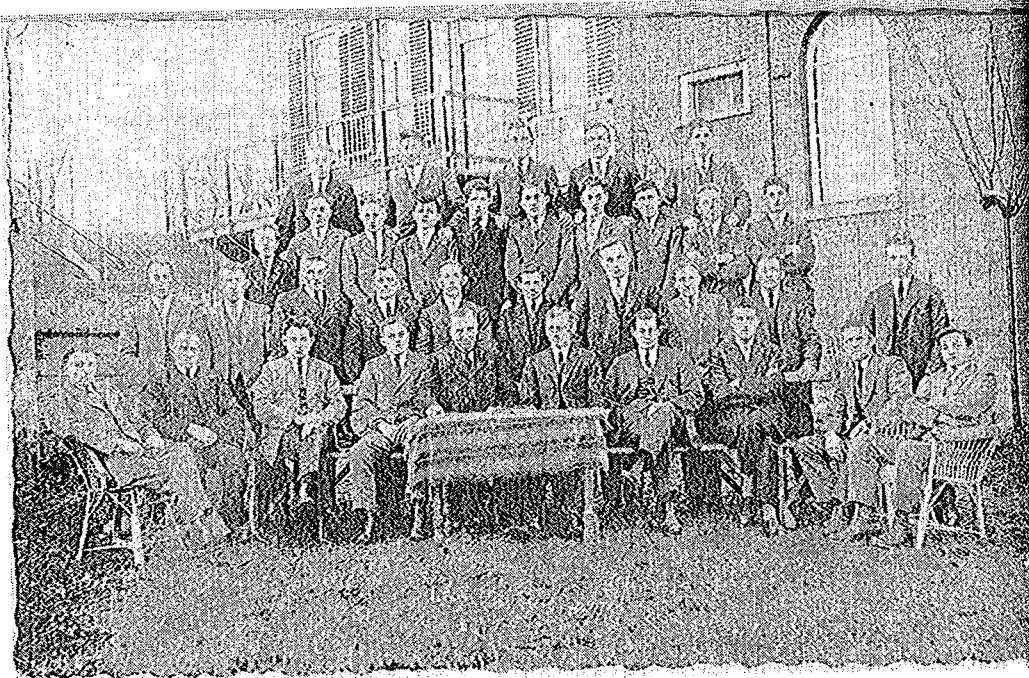
L. van Zandwijk

F. van Zee

Kiek van toen.

Deze keer een foto uit 1930 van de Gereformeerde Jongelingsvereniging "Uw Koninkrijk Kome". De foto is gemaakt toen U.K.K. 40 jaar bestond en is genomen naast de kerk. Op de achtergrond ziet u de pastorie die toen bewoond werd door ds. Bouwman. Op de voorgrond zit het bestuur onder voorzitterschap van Piet van Zee. Naast hem de ere-voorzitter ds. Bouwman.

Jaap de Kock

Bovenste rij van links naar rechts: Tienes van Tuyl, Jan van Maaren, Jo Blom, Engel van Zante en Hanje van Zante.

2° rij: Jan van Tuyl, Jan van Zee Wzn, Jan van Zee Jzn, Diel van Zanten, Leen Maclean, Janus Blom, Jan van Maaren Tzn, Toon Blom Azn, Diel van Steenis, Frederik de Bruijn Tzn.

3° rij: onbekend, Toon Blom Tzn, Willem de Bruijn Mzn, Bart van Zee, Willem van Steenis, Willem van Zee, Willem van Arendonk, Krijn van Zee, Jan van de Water, Hen van Zee.

4° rij: Bart van Zandwijk, Aart van Zandwijk, Goos van de Water (bibliotecaris), Jan de Bruijn Mzn (secretaris), ds. Bouwman (ere voorzitter), Piet van Zee (voorzitter), Willem de Bruijn JKzn (penningmeester), Arie van der Wal Gzn (alg. adjunct), Koen Bijl, Frederik de Bruijn JKzn.

Jaarverslag 1999

Het bestuur van de historische vereniging "Den Ouden Dijk" kwam in 1999 zeven maal in vergadering bijeen.

Het ledenaantal is in 1999 toegenomen en telt momenteel 343 leden.

Het verenigingsblad dat in 1999 driemaal werd uitgegeven wordt nog steeds met veel enthousiasme door de leden ontvangen.

In 1999 zijn 3 ledenavonden georganiseerd:

Op 27 januari 1999 gaf de heer Pieter Bijl uit Zeist een verhaaltjesavond in het Herwijns dialect.

Op 7 april 1999 werd de ledenvergadering gehouden.

Op 27 oktober 1999 heeft de heer Koos van Zomeren een lezing gehouden. Hij heeft verteld hoe zijn boeken tot stand komen, heeft uit zijn bekende boeken voorgelezen en vragen beantwoord.

Daarnaast werden er ook andere activiteiten georganiseerd:

Op 30 april en 1 mei 1999 werd er in het dorps huis voor de eerste keer door de historische vereniging een tentoonstelling georganiseerd. De tentoonstelling "Het historisch erfgoed van de heerlijkheid en de voormalige gemeente Herwijnen" werd druk bezocht en was een groot succes. Naast de vele diverse topografische kaarten, foto's, schilderijen, pentekeningen en oorkonden uit het Biermanarchief en perkamenten brieven kon men ook meedoen aan een quiz "verdwenen huizen en boerderijen in Herwijnen".

Op 9 juni 1999 heeft de zomeravondwandeling plaatsgevonden rondom het "Boveneind". De wandeling startte bij de familie Van Mourik aan de Onderweg. Vandaar werd wandelend een bezoek bij de familie Van Eeken gebracht, die de orgelfabriek openstelde voor publiek.

Daarna kon men een bezoek bij Erna Vlasblom brengen, die voor deze zomeravondwandeling een speciale expositie opgezet had.

Dan wandelde men de boveineindse stoep op richting "De Kruijer", waar van het uitzicht over de Waal werd genoten en via een looppaadje kon men vanaf de dijk "oversteken" naar de schuur van de familie Van Mourik. Daar werd de avond vervolgd met een gezellig samen zijn. En gezellig werd het. Naast de voordrachten bracht ook het speciaal voor deze avond opgericht koor voor het eerst enkele liederen ten gehoor.

Op 26 juni 1999 stond uw bestuur na het succes van vorig jaar, natuurlijk ook weer in klederdracht op de braderie. Dit keer werden er oude landnamenkaarten en zilveren lepeltjes met het wapen van de voormalige gemeente Herwijnen verkocht. Ook was er weer een raad-westrijd van namen van diverse oude gebruiksvoorwerpen.

Geconstateerd kan worden, dat de gehouden ledenavonden, de tentoonstelling en de presentatie op de braderie, gezien het aanwezige aantal bezoekers, zeer goed geslaagd te noemen is.